የሕግ ፍልስፍና

ዳዊት ቦዛብህ

የሕግ ፍልስፍና

(የምዕራባውያን የሥነ-ሕግ እና ሞራል ፍልስፍናዎች)

ዳዊት በዛብህ

መብቱ በሕግ የተጠበቀ

© All rights reserved

ጸሐፊ፡ ዳዊት በዛብህ

አንደኛ ዕትም ታህሳስ 2013 ዓ.ም

ሁለተኛ ዕትም የካቲት 2014 ዓ.ም

© አንተነህ አያሌው

የሽፋን ስዕል

የውስጥ ገጽ ዲዛይን፡ ሶሎ ኡመር 0923 28 04 19

ወገግታ አሳታሚ
WEGEGTA PUBLISHER
0911 51 94 37 / 0929 32 75 75

አሳታሚና አከፋፋይ
ወገግታ አሳታሚ
+251-929-327-575
+251-911-519-437

ማውጫ

1. ጥንታዊ የግሪክ ፈላስፎች እና የሕግና ፍትሕ ፅንሰ ሐሳብ 7
   1.1 የሕግጋቱ ድምፅ፡- ሶቅራጥስ 9
   1.2 ሕግ ፍትሕ እና ሪፐብሊክ፡- አፍላጦን 14
   1.3 የተፈጥሮ ሕግ ፅንሰት - አሪስጣጣሊስ 20
   1.4 ሕግ እና የሞራል ፍልስፍና 23
   1.5 ምግባራዊነት 26
   1.6 ጠቀሜታዊነት 30
   1.7 ግዴታዊነት 34
   1.8 ሕግ እና ፍትሕ 39
2. የተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍና 45
   2.1 ሶፊስቶች እና አንጻራዊነት 48
   2.2 ስቶይኮች እና የተፈጥሮ ሕግ 52
   2.3 የአምላክ ከተማ ቅዱስ ኦግስቲን 58
   2.4 መነኩሴው ፈላስፋ - ቶማስ አኩይናስ 62
   2.5 የዓለም ዓቀፍ ሕግ አባት፡- ሁጎ ግሮቲየስ 65
   2.6 ዘመናዊ የተፈጥሮ ሕግ - ጆን ፊኒስ 69
   2.7 ከኢ አማኒነት ወደ አማኝነት- ሲ ኤስ ሉዊስ 72
3. የሕገ ሰብ ፍልስፍና 83
   3.1 የሂዩም መቀስ - ዴቪድ ሂዩም 86
   3.2 የሉዓላዊ አካል ትእዛዝ - ጆን ኦስቲን 89
   3.3 የሕግ ፅንሰ ሐሳብ፡- ኤች ኤል ኤ ሃርት 93
   3.4 ትርጉም እና መርህ፡- ሮናልድ ዶርኪን 99
   3.5 ፍፁማዊ የሕግ ስርዓት- ሃንስ ኬልሰን 104
   3.6 የሕግ ውስጣዊ ውቅር - ሮን ፉለር 108
   3.7 ታሪካዊ ሥነ ሕግ- ቮን ሳቭኒ 113

4. ማኅበረሰባዊ ውል እና የግለሰብ ነፃነት 117
4.1 ሕገ-አራዊት ፡ ቶማስ ሆብስ 121
4.2 ሕዝባዊ ፍቃድ፤ ዣን ዣክ ሩሶ 125
4.3 ማኅበረሰባዊ ውል ፡ ጆን ሎክ 129
4.4 የፍትሕ ቀመር፤ጆን ሮውልስ 133
4.5 ስለነፃነት፤ ጆን ስቲዋርት ሚል 137
5. ገሃዳዊ ሥነ-ሕግ 143
5.1 ፈለስፋው ዳኛ፡- ኦሊቨር ዌንደል ሆልምስ 147
5.2 የሕግ ጥርጣሬ፡- ፍራንክ ዥሮም 153
5.3 ማኅበረሰባዊ ምህንድስና፡- ሮስኮ ፓውንድ 156
6. ነቂሳዊ የሕግ ፍልስፍና 161
6.1 ድህረ-ዘመናዊ የሕግ ፍልስፍና 165
6.2 ጆርገን ሃበርማስ- የተግባቦት አመክንዮ 167
6.3 አነስታይ የሕግ ፍልስፍና 171
6.4 የሕግ እና የሥነ ምጣኔ ጥምረት 177
7. የብዝሃ- ሕግ ፍልስፍና 179
7.1 የአውሮፓ መንፈስ እና ኢትዮጲያዊ ፍልስፍና 183
7.2 ከጥንታዊነት ወደ ዘመናዊነት 189
7.3 ምሥራቃዊነት ወይስ ምዕራባዊነት 193
8. ሕግ፤ ፍትሕ እና ፖለቲካ 197
8.1 ማኪያቬሊ- የልዑል መካሪ 198
8.2 ፍሬድሪክ ሄግል- የታሪክ ተማሪ 202
8.3 አሌክሲስ ዲ ቶክቪል- አሳሽ ፈለስፋ 205
8.4 ኤድመንድ በርክ - ፀረ አብዮተኛ 208
8.5 አሌክሳንደር ሃሚልተን - ፌዴራሊስት 211
8.6 ካርል ማርክስ - ማርክሲስት የሕግ ፍልስፍና 216
9. ሕግ፣ ሳይንስ እና ቴክኖሎጂ 219
ዋቢ መፃሕፍት 236

ሐተታ ዘ ምክንያት

ይህን ድርሳን ለማዘጋጀት እንድነሳሳ ያደረጉኝን ገፊ ምክንያቶች በጥቂቱም ቢሆን ለአንባቢዎቼ የማስረዳት ሞራላዊ ግዴታ አለብኝ። ቀዳሚው ምክንያት የሀገራችን ዘመናዊ የሕግ ስርዓት በአብዛኛው ለማለት በሚያስደፍር ሁኔታ የተቀዳው ከሀገራችን ውጪ ካሉ የሕግ ምንጮች ነው። ሀገራችን ለዘመናት የተዳደረችበት ፍትሐነገስት ራሱ ከመካከለኛው ምሥራቅ የተወረሰ መሆኑ ሳያንስ በ1950 ዎቹ የፀደቁት የሕግ ድርሳናት ደግሞ ከአውሮፓ ሀገራት ተኮርጀው በሀገራችን የተተከሉ ናቸው። ይህ አካሄድ እንደ ባህል ከመወሰዱ የተነሳ በ1950ቹ ከተካሄደው ከፍተኛ የሕግ ንቅለ ተከላ (Legal Transplantation) ጀምሮ እስካሁን ድረስ የሀገሪቱን ዋና ዋና አዋጆች እና መመሪያዎችን ቃል በቃል በመተርጎም ወደ ሀገራችን የሕግ ስርዓት መደባለቅ የተለመደ ተግባር ሆኗል።

በመሆኑም የአሜሪካውያንን እና የአውሮፓውያንን ሕግጋት ቀስ በቀስ እየቀዳን በፓርላማዎቻችን ማፅደቅ እና ማስፀደቅ እንደ ባህል እና አስገዳጅ ሁኔታ መታየቱ ካልቀረ እነዚህ ሕግጋት የፈለቁበትን የፍልስፍና ምንጭ እና የፈሩበትን የአስተምህሮ ተክል ማወቅ የሕግጋቱን መሠረታዊ ባህሪ እና ታሪክ ለመረዳት አይነተኛ ሚና ይጫወታል። የፈረንጅ ሕግጋትን ቆርጦ መቀጠል የሀገራችን የፍትሕ ስርዓት ባህል መሆኑ እንዲቀየር ከፈለግንም የሕግጋቱን ፍልስፍናዊ መሠረት በቅድሚያ ማወቅ ይጠበቅብናል። ይሁን እንጂ የአውሮፓ እና የአሜሪካ ሥነ-ሕግ በጥልቀት ለማጥናት ከስፋቱ አንጻር አዳጋች በመሆኑ ይህ ሥራ አመላካች እና አቅጣጫ ጠቋሚ ብቻ በመሆን እንደሚያገለግል አምናለሁ።

ሁለተኛው ምክንያት በሀገራችን ከፍተኛ ትምህርት ተቋማት የሕግ ፍልስፍና የተሰጠው ስፍራ አነስተኛና ከዘርፉ ግዝፈት አንጻር ሲተያይ አሳሳቢ ነው። በርግጥ ይህ የሆነበት ምክንያት ዋናው የፍልስፍና የትምህርት ክፍል ራሱ እንደ ትምህርት ዘርፍነት መቀጠል አቅቶት በተማሪ ማጣት ሰበብ የሚዘጋ እና የሚከፈት ህልውናውም በቋፍ ላይ ያለ መሆኑ ሲታይ ለሕግ ፍልስፍና አነስተኛ ስፍራ መሰጠቱ ብዙም የሚገርም አይደለም። በዚህም ምክንያት በሕግ ትምህርት ቤቶቻችን የሕግ ፍልስፍና ብዙም ትኩረት አይሰጠውም። በዚህም ምክንያት ትምህርቱ እንደ ፍልስፍና ሳይሆን እንደ ሕግ የሚያስተምሩት በመሆኑ ተማሪዎቹ ላይ ትምህርቱ ማሳረፍ ያለበትን ተጽዕኖ ሳያሳድር በከንቱ ያልፋል። የዚህ ችግር መሠረት ከአያሌ ጉዳዮች ጋር የሚገናኝ በመሆኑ ጥልቅ ነው፤ መፍትሔው ሰፊ እና ሁሉን ያሳተፈ መሆን እንዳለበት የሚያጠራጥር ባይሆንም

የሕግ ፍልስፍናን ከእናት የትምህርት ዘርፍ ፍልስፍና ጋር ማቆራኘት ግን መሠረታዊ እና ቀዳሚ ተግባር ሊሆን ይገባል።

ሦስተኛው ምክንያት በሀገራችን ሀገር በቀል የሆኑ ባህላዊ የሕግ ስርዓቶች መኖራቸው ይታወቃል። በብሔር ብሔረሰቦች ዘንድ የተለመዱ ባህላዊ የሕግ ስርዓቶች የራሳቸው የሕግ ፍልስፍና ያላቸው ቢሆንም በሕዝቡና በባህል መሪዎቹ ሕሊና ውስጥ ያሉ እንደመሆኑ በጽሁፍ አልሰፈሩም። ከዚህም በተጨማሪ ከአውሮፓ ከቀዳናቸው ሕግጋት ጋር ሳይቀላቀሉ እና ሳይደባለቁ የሚኖሩ በመሆናቸው በባህላዊ የሕግ ስርዓቶች እና በመጤ እና ዘመናዊ የሕግ ሰርዓቶች መሀከል እስከ ዛሬም ያልተስተዋለ ትልቅ ገደል አለ። ይህንን ገደል የሚሞላ ሀገር በቀል የሥነ- ሕግ ፍልስፍና መፍጠሩ ለነገ ይደር የማይባል አስገዳጅ ጉዳይ ነው። በመሆኑም ይህ ድርሳን የአውሮፓ የሥነ ሕግ ፍልስፍናዎችን ለሕግ ባለሙያዎች እና ለሕዝቡ በቀላል እና በሚረዳው ቋንቋ ማቅረቡ በሚቀጥሉት ጊዜያት ሀገር- በቀል የሕግ ፍልስፍና ለሚፈጥሩ ጥልቅ አሳቢዎች እንደመደላደል ያገለግላል የሚል እምነት አለኝ። እውቁ ፈለስፋ በተደጋጋሚ ጊዜ "ፍልስፍና በሀገራችን ወንበር የላትም" በማለት የሚያቀርበውን ቁጭት ወለድ ትችት መፍታት የምንችለው እንደዚህ ዓይነት ሥራዎችን ከነግድፈታቸውም ቢሆን ለሕዝብ መወያያነት ማቅረብ ስንችል ነው።

አራተኛው ምክንያት የአማርኛ ቋንቋ አብዛኛውን ጊዜ ለሥነ-ጽሁፍ፣ ለመንግስት ሥራ፣ ለታሪክ ሰነዶች ማዘጋጃነት እና ለስርዓተ አምልኮ ከመዋል ውጪ ለፍልስፍና ሲውል ማየት የተለመደ አይደለም። ታዋቂው ባለቅኔ ይህንን ሲያስረዳ "የኢትዮጲያ መንፈሳውያን ፈለስፎች ምናባቸው ሰፊ፤ ሃሳባቸው ረቂቅ ሆኖ ሳለ የፍልስፍናቸው ሐሳብ ፀሐይ ሲሞቅ የኖረው ቅኔ ማህሌቱ ዙሪያ ብቻ በሚገኙት የግራና የቀኝ ጌቶች ሕሊና ነው"[1] ይላል። በመሆኑም የአማርኛ ቃላት ቅኔን ብቻ ሳይሆን ደረቅ የአመክንዮ ቃላትን የመሸከም አቅማቸውን ጭምር መፈተሽ ይኖርብናል፤ የአማርኛ ቋንቋ የቅኔ ቋንቋ ብቻ ሳይሆን የአመክንዮ፤ የሳይንስ እና ቴክኖሎጂ መቀመሪያ ሊሆን ይገባል። ቋንቋው ከሕዝብ መግባቢያነት አልፎ ፍልስፍናን ማፍለቂያ እና ማስተላለፊያ ሲሆን ሰፊ ሕዝብ የሚጠቀመው እንደመሆኑ ፍልስፍናን ራሱን የሕዝብ መግባቢያ እና ማስተማሪያ ማድረግ ይቻላል። በፈረንጅ አፍ ሳይሆን በአማርኛ ቋንቋ መፈለሰፍ ቀላልና የተለመደ ተግባር መሆን ይኖርበታል።

---

1 ኤፍሬም ስዩም፤ ተዋነይ ብሉይ የግዕዝ ቅኔያት ፍልስፍና፤ ውርስ ትርጉም፤ 2006፤ ገጽ II

“የሕግ ፍልስፍናን ማስተማር ከባድ የሚያደርገው ፍልስፍናው የተመሰረተበትን ሃሳባዊ መዋቅር፣ ታሪክ፣ ባህል እና ቋንቋ ማወቅን ግዴታ ስለሚያደርገው ነው። በሕግ ትምህርት ቤቶቻችን ትምህርቱ የሚፈራ በመሆኑ ለመማርም ሆነ ለማስተማር የሚዳፈረው ሰው ጥቂት ነው። ምክንያቱም የአፋ መፍቻ ቋንቋቸው እንግሊዘኛ ላልሆነ እና ለአውሮፓዊ ባህል እና የሃሳብ ታሪክ ቅድመ ዕውቀት ለሌላቸው የሀገራችን ተማሪዎች እና አስተማሪዎች ምዕራባዊ የሕግ ፍልስፍናን መረዳት እጅግ ከባድ ነው። በመሆኑም ይህ መፅሐፍ ለሕግ ተማሪዎች ፣ ዳኞች፣ ጠበቆች፣ አስተማሪዎች እና ተመራማሪዎች በእጅጉ ጠቃሚነት ያለው ስራ ነው። ደራሲው ለትርጉም የሚከብዱ እና ያልተለመዱ እንግሊዘኛ የሕግ ቃላትን ወደ አማርኛ ቋንቋ ለመተርጎም ያደረገው ጥረት የሚደነቅ ነው። በተጨማሪም ፀሐፊው ለሀገራችን ፍልስፍና መዳበር መፍትሔ ብሎ የሚያስበውንም ያካፈለን በመሆኑ ምስጋና ሊቸረው ይገባል። "

ዶ/ር ጌዲዮን ጢሞቴዎስ ፣ የፍትሕ ሚኒስትር

ዳዊት በዛብህ “የሕግ ፍልስፍና” በሚል ርእስ ያቀረበልን ትልቅ ሥራ በሕግ ፍልስፍና ዘርፍ ፋና ወጊ ያደርገዋል። ከዚህም በላይ መጽሐፉ የዘርፉን ንዑሳት በሙሉ የዳሰሰ ነው። ይህ መጽሐፍ ለሀገራችን የሕግ ትምህርት፣ የፍልስፍና ትምህርትና የፖለቲካ የትምህርት ዘርፎች ትልቅ አስተዋፅኦ ያደርጋል ብዬ አምናለሁ። በተለይም የሕግ ፍልስፍና ተማሪዎች እና መምህራን ያለባቸውን ችግር ይቀርፋል። በአንድ በኩል ማጣቀሻ ወይም ዋቢ ሆኖ ያገለግላል፤ በሌላ በኩል የዘርፉን መጽሐፍት ለመረዳት አስቸጋሪ የሚያደርጉት የእንግሊዘኛ እና ረቂቅ የፍልስፍና ቋንቋዎች በመሆናቸው ዳዊት ለሁለቱም መፍትሔ የሚሆን ሥራ ነው ይዞልን የመጣው። ከዚህም አልፎ አጠቃላይ የሀገራችን አንባቢ እና ምሁር ሊያነበው እና ሊረዳው ሆኖ የተሰናዳ በመሆኑ ዘርፉን ለአጠቃላይ አንባቢ ለማስተዋወቅ ወሳኝ ሚና የሚጫወት መጽሐፍ ነው። ለዚህ ሁሉ አስቀድሜ ልባዊ ምስጋናዬን ልቸረው እወዳለሁ።

ሐሰን መሐመድ: የሕግ መምህር፤ መቀሌ ዩኒቨርሲቲ

ቋንቋ ሐሳብን መግለጫ ሆኖ ሳለ ከብዙ በጥቂቱ ነው ሐሳቡን ሳያዛባ፣ ሳያምታታ እና ሳይዘባርቅ በታለመበትና አውድ እና በተፈለገበት ይዘት መልእክቱን የሚያስተላልፈው /በተለይ ሲጻፍ/። ይህ መጽሐፍ በሙያው ውስጥ ላሉት ብቻ ሳይሆን ለሌለነውም በምንረዳው እኳኋን ተደርጎ የተጻፈ ነው። ፍልስፍናውን ልክ እንደ እንጀራ መሠረት አድርጎ፤ ከሕግ ሲጣመር ደግሞ የተጋገረው ሲፈተፈት እንደሚዋሃደው አቀናብሮ እና አዋዝቶ፤ ፈትፍቶ እንደማንረስ ለመረዳት በማያዳግት ቋንቋ፣ ገለጻዎች፣ ምሳሌዎች እና ውብ ትርክቶች ፍትፍቱን ከማንረስ አልፎ ቅንጣት ሳያንቅ እንዲዋጣልን አድርጎ አቅርቦልናል ዳዊት። ከጥንት እስከ ዘመናዊው እና አሁን እስካለንበት ድህረ ዘመናዊ የሕግ እና ፖለቲካዊ አስተሳሰቦች በሙያው ውስጥ ላሉት እንደ ማጣቀሻ መጽሐፍ ብቻ ሳይሆን፤ ለሌለንበትም የምንማርበት እና እንድናስብበት በሚያደርገን አቀራረብ ተጽፎልናል። ስለ ሀገሬ ግድ ይለኛል የሚል ማንኛውም ዜጋ ሊያነበው የሚገባው መጽሐፍ ነው።

ደራሲና ገጣሚ: ሮማን ተወልደብርሃን

ISBN 978-99944-3-495-4
9 789994 434954 >
ወገግታ አሳታሚ
WEGEGTA PUBLISHER
0911 51 94 37 / 0929 2

ዋጋ 250 ብር ብቻ
ሁለት መቶ ሃምሳ ብር ብቻ